

 Artikkel

Kriisijournalismia ennen ja nyt

Artikkeli käsittelee kriisijournalismin kehitystä Suomessa. Laadullisen analyysin kohteena on onnettomuuksien ja rikosten uhrien, heidän omaistensa sekä pelastuneiden silminnäkijöiden rooli katastrofeista kertovassa journalismissa vuodesta 1929 vuoteen 2008. Tutkimustuloksia tulkitaan journalistiprofession ja -etiikan kehityksen sekä journalistien itsereflektion näkökulmista. Tutkimusaineistoina ovat sanomalehtitekstit, journalistien ammattilehdet ja toimittajien haastattelut. Artikkelissa kuvataan kriisijournalismin ristiriitaista muutosta. Katastrofia käsittelevien juttujen muoto on muuttunut persoonattomista selostuksista yksilöiden kohtaloita kuvaaviksi tarinoiksi. Toisaalta sanomalehdet kertovat erityisesti 2000-luvulla kuolemasta ja kuolonuhreista aiempaa hienovaraisemmin. Journalismin professionalistuminen 1900-luvun jälkipuoliskolla merkitsi mm. sitä, että journalistien eettiset periaatteet ja itsesääntely vahvistuivat. Kriisiuutisointi on viime vuosina saanut osakseen voimakasta kritiikkiä, ja ammattikunnan sisäisen keskustelun kautta kehittynyt itsesääntely on 2000-luvun kriisien jälkeen tehnyt tilaa journalismin arvioinnille, joka perustuu yleisöpalautteeseen ja seurausetiikkaan.

AVAINSANAT: journalistietiikka, journalismin muutos, katastrofit, kriisijournalismi, professionalismismi

Erityisesti Jokelan koulusurmien jälkeisen julkisen keskustelun perusteella saatiin saad käsityksen, että nykyajan journalistit toimivat aikaisempaa röyhkeämmin kohdatessaan kriiseihin ja katastrofeihin joutuneita. Perusteluna tällaiselle toiminnalle on mainittu esimerkiksi taloudellinen voitontavoittelu tai online-julkaisemiseen liittyvä uutiskilpailu ja reaaliaikaisuuden vaatimus. Journalistit ovat ihmetelleet kritiikkiä; heidän mielestään ammattietiikassa ei ole tapahtunut muutosta, ja he ovat kokeneet menettelleensä esimerkiksi Jokelassa samaan tapaan kuin aikaisemmissa kriiseissä. (Ks. esim. Raittila ym. 2008.)

Sytä kriisiuutisointia koskevan kritiikin heräämiseen on etsittävä sekä journalismin että yhteiskunnallisen ilmapiirin muutoksista. Journalismin omassa kehityksessä vaikuttavia tekijöitä ovat ainakin mediateknologiaan liittyvät tiedonvälityksen nopeutuminen (satelliitit, internet) ja visuaalistuminen (liikkuvan kuvan lisäksi kuvien teknisen tason paraneminen). Julkisuuden alueen laajeneminen median kautta on synnyttänyt yhteiskunnassa uudenlaisen pyrkimyksen yksityisyyden suojaamiseen. 1990-luvun lopulta alkaen kriisijournalismin arviointiin on vaikuttanut myös kriisipsykologian kautta tullut ymmärrys kriisien uhrien traumaperäisistä stressireaktioista (ks. Dyregrov 1994; Saari 2003).

Jokelan ja Kauhajoen koulusurmiin liittyvä ja laajemminkin viime vuosina käyty keskustelu ns. uhrijournalismista on ollut virikkeenä tälle artikkelille. Tarkastelomme journalismin muutosta Suomessa tapahtuneiden onnettomuuksien ja kriisien yhteydessä kahdeksan viime vuosikymmenen aikana.

Artikkelimme on jatkoa Koljosen ja Kuneliuksen (2005) onnettomuusjournalismin historiallista kehitystä koskevalle analyysille. Aineistomme on nyt laajempi ja tarkastelukulmamme suppeampi. Keskitymme erittelemään uhrien, heidän omaistensa ja pelastuneiden silminnäkijöiden roolia kriisijournalismissa. Tutkimustuloksia tulkitsemme journalistiprofession ja -etiikan kehityksen sekä journalistien itse-reflektion näkökulmista.

Sodat, onnettomuudet sekä luonnon- ja muut katastrofit ovat olleet erityisesti 1800-luvun Yhdysvalloissa kehittyneen keltaisen ja muun kaupallisen lehdistön journalismin keskeistä sisältöä. Onnettomuus uutisten roolin kasvu liittyy aikaan, jolloin uutinen ja juoruilu ohittivat poliittisen argumentoinnin sanomalehtien pääsisältönä (Park 1981 [1923]). 1800-luvun puolivälissä teollistumiseen liittyvistä räjähdyksistä sekä meri- ja rautatieliikenneonnettomuuksista uutisoiminen oli olennainen osa sanomalehden sisältöä myös Suomessa (Salmi 1996; Pietilä 2008).

Onnettomuus uutisten sisällön tyypillisiä elementtejä jo 1800-luvulla olivat ensinnäkin tapahtumien kulun kuvaus. Toisena piirteenä oli onnettomuuteen liittyvien syiden ja syyllisten etsiminen. Kolmanneksi – varsinkin valokuvauksen kehittymisen jälkeen – kuvattiin katastrofin seurauksia: tuhon maisema piirrettiin lukijoiden mieleen. Neljänneksi uutisia höyستettiin silminnäkijäkuvauksilla ja selviytymistarinoilla. Viidentenä piirteenä katastrofien uutisoinnissa oli kaupallisuus: katastrofeilla myytiin ja hankittiin voittoa jo 1700-luvulla. Titanicin uppoaminen toi uutisointiin vielä yhden uuden piirteen: jatkokertomusmaisuuuden. (Salmi 1996, 28–36.)

Suomessa nimenomaan kriisien ja katastrofien uhrien kohtaamiseen liittyvä journalismin tutkimus on varsin uutta, mutta 1990-luvulta alkaen aihetta on käsitelty useissa opinnäytetöissä ja muissa tutkimuksissa.¹ Journalismin tutkijoiden lisäksi journalistien toimintaa suhteessa uhreihin ja pelastuneisiin on käsitelty mielenterveys- ja kriisityön ammattilaisten teoksissa.²

Toimittajaprofessio, journalistietiikka ja itsereflektio

Lähestymme kriisien uhrien kohtaamista koskevaa journalismia kolmesta teoreettisesta näkökulmasta: ne ovat journalismin professionalistuminen, journalistietikan kehitys sekä reflektio. Itse asiassa kahta viimeksi mainittua voidaan pitää osana journalismin profession kehitystä.

Professionalismilla ymmärrämme tässä yhteydessä tapaa, jolla journalistien ammattikunta pyrkii kontrolloimaan ja vahvistamaan ammatin harjoittamiseen saavuttamaansa valtakirjaa ja yhteiskunnallista statusta (MacDonald 1995; Konttinen 1997; Anderson 2009). 1900-luvun jälkipuoliskolla journalismi saavutti länsimaisissa demokratioissa aseman, jota voi kutsua professionaaliksi (Hallin 1992; Heikkilä 2001; Nerone & Barnhurst 2003; Pietilä 2008). Ennen vuosituhannen vaihdetta journalismissa kuitenkin siirryttiin uuteen vaiheeseen, jonka näkökulmasta riippuen voi nähdä journalistiprofession murenemiseksi tai sen perusteiden uudelleen määrittämiseksi.

Tiivistäen ja yksinkertaistaen voi sanoa, että lähes koko 1900-luku oli journalismin muista ammateista erottautumisen ja ammatin sisällä tapahtuneen erikoistumisen aikaa (Keränen 1984). Ammatin eriytymiskehitys oli 1990-luvulla taitekohdas- saan: toimittajat jakautuivat lehti- radio- tai tv-toimittajiksi, ja toimitusten sisällä hierarkkiset ja tehtäväkohtaiset jaot olivat varsinkin suurimmissa medioissa selvät. 2000-luvulla journalismin rajat muuhun mediatyöhön ovat liudentuneet ja toimitusten sisällä vallinnut erikoistuminen on alkanut purkautua tekniikan kehittymisen ja taloudellisten paineiden aiheuttaman toimitustyön muuttumisen takia (McManus 1994; Bromley 1998; Deuze 2008).

Journalistien ammattikuntaa voi tarkastella myös diskursiivisena itsekurin ja motivoinnin projektina, jossa ammatillisen sosialisointin ja ammatti-identiteetin muodostumisen ja ylläpidon mahdollistavilla mekanismeilla on ratkaiseva asema (Aldridge & Evetts 2003). Journalistin etiikassa on kysymys juuri tällaisesta ammatti-identiteettiin liittyvästä diskursiivisesta ilmiöstä. Sen perustalle on eri maissa luotu etiikkaa valvovia itsesääntelyrakenteita.

Journalistinen etiikka voidaan jäsentää yhtäältä tiedon ja totuuden välittämisen velvollisuutta korostavaksi deontologiseksi näkemykseksi sekä toisaalta työn seurauksia painottavaksi teleologiseksi etiikkakäsitykseksi. Velvollisuusetiikka on abso- luuttista: toimittajan velvollisuus on tuoda esiin totuus ja mahdollisimman paljon faktoja miettimättä tiedon julkistamisen seurauksia. Teleologinen etiikkakäsitys puolestaan on suhteellista, ja se edellyttää, että toimittajan on arvioitava totuuden ohella myös työnsä seurauksia. Teleologisen etiikkakäsityksen mukaan totuudesta voidaan jättää jotain kertomatta, jotta ei loukattaisi tietolähteitä, yleisöä tai mainostajia. (Mäntylä 2008, 50.)

Edellä kuvatut kaksi etiikkakäsitystä törmäävät usein toisiinsa kriisitilanteissa. Yhtäältä toimittajan profession kuuluu lahjomaton pyrkimys tiedon hankintaan ja välittämiseen, toisaalta uhrien kuvaamista ja haastatteleminen estää tietoisuus julki- suuden näille mahdollisesti tuottamista ongelmista. 1990-luvulla tehtyjen tutkimus- ten (Ekström & Nohrstedt 1996; Heinonen 1995) mukaan suomalaiset ja ruotsalai- set toimittajat tasapainoilevat tilannekohtaisesti yhtäältä ehdotonta tiedon hankin- nan oikeutta painottavan ja toisaalta seurauksia pohtivan etiikkakäsityksen välillä.

Professionalismin ja journalistietiikan ohella tarkastelemme journalistikunnan ammatillista itsearviointia, reflektiota. Käsitämme reflektion omien uskomusten ja toiminnan kriittiseksi pohdinnaksi, jonka perusteella journalistit tekevät uudelleen- arvioita sisällöistä, työprosesseista ja toimintaa ohjaavista ennako-oletuksista (vrt. Mezirow 1995, 22–23). Tämän päivän suomalaisten toimittajien työskentelyä ohjaa kasvanut tietoisuus toimituksen ulkopuolisista uhkatekijöistä, joita voi kehittyä yleisön, mainostajien tai tietolähteiden ärtymyksestä. Kriisijournalismissa tietoisuus juttujen kohteiden ja yleisön kritiikistä vaikuttaa eettisiin ratkaisuihin.

Sanomalehti uutisia kahdeksasta katastrofista

Empiirisen aineiston katastrofijournalismin muutoksen tarkasteluun olemme muodostaneet siten, että sanomalehdistä on systemaattisesti koottu sellaiset lehtijutut, joissa kuvataan onnettomuuksien tai rikosten uhreja, heidän omaisiaan sekä silmin- näkijöitä.

Aineisto on koottu seuraavien tapausten uutisoinnista:³

- 1920–30-luku. Tapauksina Kuru-laivan uppoaminen Tampereella syyskuussa 1929 (AL) sekä Vallisaaren räjähdys Helsingissä heinäkuussa 1937 (HS, IS).
- 1950-luku ja 60-luvun alku. Tapauksina Kuurilan junaturma maaliskuussa 1957 (HS, IS) ja Koivulahden lento-onnettomuus tammikuussa 1961 (AL, IS).
- 1970-luku. Tapauksena Lapuan patruunatehtaan räjähdys huhtikuussa 1976 (HS, IS).
- 1990-luku. Tapauksena Estonian uppoaminen syyskuussa 1994 (HS, IL, IS).
- 2000-luku. Tapauksina Konginkankaan bussiturma maaliskuussa 2004 (AL, IL, IS) ja Kauhajoen koulusurmat syyskuussa 2008 (HS, IL, IS). Lisäksi 2000-luvun yhteydessä käytössämme on ollut Myyrmannin räjähdystä 2002, tsunamikatastrofia 2004 sekä Jokelan koulusurmia 2007 koskevia aineistoja ja tutkimuksia.

Analyysissa kiinnitämme huomiota ennen muuta kuolonuhrien, omaisten ja täpärästi pelastuneiden esitystapoihin ja niihin liittyviin eettisiin periaatteisiin. Aineisto analysoidaan laadullisesti siten, että havaintoja ja tulkintoja kontekstoidaan yhteiskunnan, median ja journalistiprofession kehitysvaiheisiin. Mediaesitysten lisäksi analyysimme kohteena on journalistien tapauksia koskeva itsereflektio. Siinä aineistona ovat mielipidekirjoitukset, alan ammattilehdet (Sanomalehtimies, Journalisti, Suomen Lehdistö), toimitusten tapauksia koskevat muistiot sekä Estonia-onnettomuudesta alkaen toimittajien haastattelut.

Kuru-laivan ja Vallisaaren onnettomuuksien aikaan Suomen uutismedia koostui ensi askeliaan ottavasta radiosta sekä pääosin poliittisesti jakautuneesta sanomalehdistöstä. Uutiskilpailua eri välineiden kesken ei juuri ollut, ja journalistien ammattikunta koostui pääasiassa itseoppineista yleisosajista. Uutismuoto oli varsin kehittymätön, ja onnettomuus uutiset olivat toimittajien nimettöminä julkaisemia selostuksia (ks. Pietilä 2008). Kuurilan ja Koivulahden onnettomuuksien aikaan lehdistön rakenteeseen ei ollut tullut suuria muutoksia, mutta journalismin esitystavassa uutismuoto oli kehittynyt (vrt. 30-luvun pitkät selostukset) ja toimittajan työn professionalistumisesta oli viitteitä⁴. Esimerkiksi eettisiä periaatteita oli kirjattu vuonna 1957 hyväksytyihin Sanomalehtimiehen etikettisääntöihin.

1970-luvulla Lapuan pamauksen aikaan Suomen mediamaisema oli jo merkittävästi muuttunut 60-luvun alusta: iltapäivälehdillä, aikakauslehdillä ja erityisesti televisiolla oli keskeinen rooli päivälehtien rinnalla. Jälkimmäiset puolestaan olivat ottamassa merkittäviä askelia puolueiden äänenkannattajista kohti sitoutumatonta ja kaupallista journalismia. Lehtien sivumäärät olivat kasvaneet, valokuvien määrä ja laatu oli parantunut, ja kilpailu viestintien välillä oli uudella tasolla. Nimellä kirjoittaminen ja persoonallinen ilmaisu olivat yleistyneet. Professionalistumisen osana eettiset periaatteet olivat vahvistuneet ja institutionaalistuneet, mistä on esimerkiksi vuonna 1968 hyväksytyt Lehtimiehen ohjeet ja niiden noudattamista valvomaan perustettu Julkisen sanan neuvosto (JSN).

Estonian uppoamisen aikaan 1990-luvun puolivälissä mediakenttä oli kaupallistunut, kilpailu mediayritysten kesken oli lisääntynyt ja journalistikunta ammatillistunut. Kullakin välineellä oli oma roolinsa, jossa reaaliaikaista viestintää edustivat radio ja televisio. Journalistinen ilmaisu henkilöityi yhä selvemmin: television tapaan myös

sanomalehtijournalismissa uutisjutun tekeminen nimettömänä alkoi olla harvinaista. Henkilöityminen tuli esiin myös juttujen sisällössä, kun asioita yhä enemmän kuvattiin yksilöiden kautta. Uutena piirteenä aikaisempiin tapauksiin verrattuna oli tapahtuman kansainvälisyys. Ulkomaisten kriisijournalistien ja suomalaisten toimittajien erilaiset toimintatavat ja periaatteet esimerkiksi vainajien kuvaamisessa törmäsivät toisiinsa Estonian uhreista kerrottaessa (Raittila 1996, 61–64, 85–87).

2000-luvun katastrofeissa ja rikoksissa kilpailu välineiden kesken on entisestään kiristynyt, ja uuden piirteen kilpailuun on tuonut internet ja sen kaikille välineille mahdollistama reaaliaikainen uutisointi. Vuoden 2004 tsunamin uutisoinnissa internet ohitti journalismin nopeana tietolähteenä (Huhtala ym. 2005). Silloin etusijalla olivat onnettomuuden tuhoista ja pelastuneista raportoivat kansalaisten sivustot, kun taas mediarytysten verkkojournalismi oli vielä toissijaista paperilehtiin ja televisiolähteyksiin verrattuna. Jokelan ja Kauhajoen koulusurmien aikaan syksyllä 2007 ja 2008 mediarytysten verkkosivut olivat jo ensivaiheen uutisten tärkein julkaisukanava. Sekä verkkojulkaisemisen nopeus että internetin tuoma journalistisen sisällön ja verkon muun sisällön rajapinnan hämärtyminen ovat nostaneet uhrien suojaamista koskevat eettiset pohdinnat ajankohtaisiksi. Uusina piirteinä tähän keskusteluun ovat tulleet yleisön ja uhrien omaisten mediakritiikki sekä viranomaisten ja kriisiyöntekijöiden aikaisempaa tiukempi linja uhrien suojaamisessa. (Raittila ym. 2008; Raittila ym. 2009.)

Seuraavassa erittelemme empiirisen aineiston avulla katastrofijournalismin muutosta 1920-luvulta 2000-luvulle. Käsittelemme toisistaan erillään yhtäältä kuolonuhrien ja omaisten kuvaamista ja toisaalta silminnäkijöiden haastattelemista. Katastrofiuutisoinnin esitystapojen jälkeen analysoimme tapahtunutta muutosta journalistien itsereflektion ja -sääntelyn kehityksen näkökulmasta.

Kuolema yksityiseksi, suru julkiseksi

Rikosten ja onnettomuuksien kuolonuhrien ja heidän omaistensa kuvaamisessa journalistinen tiedonvälitys ja uhrien yksityisyyden suojaaminen törmäävät usein vastakkain. Vainajien esittämisessä on kysymys yhteiskunnassa vallitsevien normien mukaisesta kunnioittavasta suhtautumisesta ja uhrien läheisten tunteiden huomioon ottamisesta. Samat asiat pätevät myös omaisten haastattelemiseen ja kuvaamiseen. Eettisten periaatteiden lisäksi on otettava huomioon kriisin kokeneiden omaisten selviytyminen onnettomuuksia usein seuraavista psyykkisistä ongelmista. Omaisten näkökulmasta on kysymys oikeudesta yksityiseen suruun, kun taas median pyrkimyksenä on saada lisätietoja uhreista sekä esittää faktojen lisäksi myös tunteita.

Kriisi/ katastrofi ja aineisto	Kuolonuhrien nimien ja kuvien julkaiseminen	Kuolleiden verbaalinen ja visuaalinen kuvaaminen	Muuta: surutyö, uhriprofiilit ja omaiset
Kuru 1929 (136 kuolon- uhria) (AL)	- Ensi päivästä alkaen nimet, ammatit, perhesuhteet - Vain yhden uhrin valokuva (Aamulehden oma toimittaja)	- Kliinisen asiallista selostusta ruumiiden naaraamisesta, löytymisestä ja kohtaloista (mm. joutumisesta pelastavan laivan potkureihin)	- Omaisten tunteiden ja tuskan yksityiskohtaista kuvailua, ei nimiä mainiten (mm. toimittajan matkalla Kuruun) - Hautajaisista näyttävät jutut
Vallisaari 1937 (12 uhria) (HS, IS)	- Alusta alkaen uhrien ja kadonneiden nimet ja taustatiedot julki - Toisena päivänä passikuvat kuudesta kadoksissa olevasta, ei muista kuolonuhreista	- Silpoutuneiden ruumiiden verbaalista kuvailua - Valokuva pelastetusta pahoin palaneesta naisesta (mahdollisesti kuoli myöhemmin)	- Omaiset esillä niukasti, läheisiin menettäneitä koskevissa jutuissa (nimet esillä) - Näyttävä juttu yhteishautajaisista
Kuurila 1957 (26 uhria) (HS, IS)	- Uhrien nimet ensimmäisenä päivänä huomaamattomasti sisäsivulla - Otsikko ”Tuntemattomia vainajia”: tuntomerkkien tarkkaa kuvailua - Passi- ja studiokuvia lähes kaikista kuolleista	- Uhrien kuvailu pelastusmiesten ja pelastuneiden kertomusten kautta - Joidenkin kuolleiden vammojen yksityiskohtaista verbaalista kuvailua (”ruhjoutu- neet muodottomiksi”; ”Naisen molemmat jalat olivat katkenneet”)	- Lyhyitä selostuksia eri paikkakunnilla järjestetyistä muistotilaisuuksista ja hautajaisista - ”Jatkokertomus” yhdestä uhrista: reipas makeismyyjäpoika kadoksissa, löytyy veturin alta äidin seurattuna paikalla
Koivulahti 1961 (25 uhria) (AL, IS)	- AL kertoo kaikkien uhrien nimet, ammatit ja kotipaikat näyttävästi etusivullaan, saman päivän IS:ssa ei uhrin nimiä - Kaikkien miehistöön kuuluneiden passikuvat	- ”Kaikki koneessa olleet (--) paloivat muodottomiksi” (AL 4.1.) - Human interest -juttu - ”Heidän onnensa jäi lyhyeksi” kertoo neljän menehtyneistä menneen äskettäin kihloihin tai naimisiin	- Omaiset eivät esillä juuri muuten kuin uhrien perhesuhteiden kuvausten yhteydessä - Pikku-uutisia eri paikkakunnilla pidetyistä hautajaisista
Lapua 1976 (40 uhria) (HS, IS)	- Uhrien nimet heti etusivulla (HS) - Ei uhrien valokuvia	- Suru ja tunteet rakennetaan symbolikuvien, taiton ym. journalistisen esitystavan keinojen avulla	- Yhteishautajaiset Lapuan kirkon edessä, tuhansia ihmisiä paikalla, suora televisiointi - Uhrin lesken haastattelu (IS)
Estonia 1994 (852 uhria, joista 10 suomalaisia) (HS, IL, IS)	- Uhrien nimet viiveellä ja varmistusten jälkeen	- Kuvia pelastuslautoilta, joissa kuolleita. Merestä nostettujen vainajien kuvia ei käytetty - Verbaalisia kuvauksia hypotermiakuolemista pelastuslautoilla	- Harrastunnelmaisia kuvauksia arkkujen kuljetuksista Utöstä Helsinkiin sekä kirkoissa järjestetyistä muistotilaisuuksista - Omaisten haastatteluja eri maista
Konginkangas 2004 (23 uhria) (AL, IL, IS)	- Lehdet julkaisivat poliisin antaman nimilistan; osa omaisista vastusti nimien julkaisemista - Yhden uhrin nostaminen onnettomuuden symboliksi (nimi ja kasvat näyttävästi esillä)	- Ei yksityiskohtaista ruhjoutuneiden ruumiiden kuvailua. ”Valkoisissa pusseissa viedään pois oikeita ihmisiä. Ei tee mieli puhua, haluaa olla hiljaa.” (toimittajan kommentti, AL)	- ”Symboliuhrin” omaisten haastatteluja - Juttuja kaikista menehtyneistä (IS, IL), haastateltuina lähiomaiset, työtoverit tai ystävät. Koostejutussa suorita lainauksia kuolinilmoituksista, nimet mukana (IL) - Kynttilämeriä. Isoja juttuja muistohartaudesta Helsingin tuomiokirkosta
Kauhajoki 2008 (11 uhria) (HS, IL, IS)	- Viranomaiset eivät anna uhrilistaa - Kuollut opettaja etunimellä ja muuten tunnistettavasti kuvattuna; muista uhreista ei kuvia eikä nimiä	- Ei valokuvia kuolonuhreista. Verbaalisia mainintoja tunnistamattomiksi palaneista ruumiista	- Kynttilät, kirkkohartaudet, yksittäisiä ystävien muisteluja uhreista - Yhden uhrin isoisän haastattelu (IS)

Taulukko 1: Kuolleiden ja heidän omaistensa esittäminen 1929–2008.

1960-luvulle saakka nykyisen kaltainen yksilön- ja nimensuoja oli vierasta onnettomuus uutisoinnissa. Kuolleiden ja kadoksissa olevien nimet julkistettiin odotta-matta sitä, että omaiset olisivat saaneet tiedon ensiksi. Kurun, Vallisaaren ja Kuu-riilan onnettomuuksien yhteydessä lehdet julkaisivat spekulatioita mahdollisesti kuolleista ja kadonneista sekä julkistivat yksityiskohtaisia tuntomerkkejä tunnista-mattomista vainajista (ks. taulukko 1). Myöhemmissä lehdissä virheellisiä kuolintie-toja sitten oioittiin.

Vielä Koivulahden lento-onnettomuuden ja Lapuan räjähdysten kaikki kuolon-uhrit pyrittiin nimeämään heti ensi uutisissa. Estonian uppoamisen yhteydessä kuolleiden listaa tärkeämpänä pidettiin pelastuneiden nimien kertomista, ja sek-in tehtiin vasta virallisten varmistusten jälkeen. Suomalaisille viestimille kaikkien yli 800:n Estonian mukana kuolleiden nimien julkaiseminen ei ollut ensisijaista, eikä suomalaistenkaan uhrien nimien julkaisemista pidetty ongelmattomana.

*[...] Helsingin Sanomat selvitti suomalaisten uhrien nimet. Niitä ei julkaistu ilman, että [lupaa] kysyttiin kaikilta omaisilta. Kierros tehtiin jalkatyönä ovelta ovelle. Yksi nimi jätettiin lehdestä pois, vaikka se oli tiedossa, kun omaisiin ei saatu yhteyttä. (Journali-
listi 21–22/1994)*

2000-luvulla nimien julkaisussa on edetty yhä pidättyväisempään suuntaan. Kolme päivää Konginkankaan bussitragedian jälkeen poliisi julkisti surmansa saa-neiden nimet, iät ja kotipaikat, mutta osa omaisista vastusti nimien julkistamista. ”Lehdistö voisi pohtia uhrien nimien julkistamista”, Aamulehti (22.3.2004) otsikoi näyttävästi etusivullaan – ja julkisti poliisin antaman nimilistan sisäisivullaan. Joke-lan ja Kauhajoen koulusurmien yhteydessä poliisi ei enää antanut nimilistoja. Leh-det toki tiesivät nimet, ja muutamat uhrit esitettiin nimellään (Jokelan rehtori) tai olivat lehtien kuvausten perustella tunnistettavissa (Kauhajoen opettaja), mutta yksikään aineistomme sanomalehti ei julkistanut kuolleiden nimilistaa.

Konginkankaan ja Jokelan uhreista iltaapäivälehdet rakensivat tuttavien ja ystä-vien kuvauksiin perustuvia henkilöprofileja tyyliin: ”Hän oli erittäin pidetty ihmi-nen ja hyvä esimies.” Nimensuojan nopea muutos näkyy siinä, että Konginkankaan (2004) uhrien profiilit julkaistiin oikeilla nimillä, Jokelassa (2007) iltaapäivälehtien uhriprofiilit olivat nimettömiä. Kun sitäkin paheksuttiin, Kauhajoella (2008) oltiin pidättyväisempiä ystävien lähestymisessä, eivätkä iltaapäivälehdet edes pyrkinet laatimaan samankaltaisia näyttäviä uhriprofileja.

Kriisipaikalla otettujen kuolonuhrien valokuvien aiheet ja näkökulmat eivät ole muuttuneet paljoakaan: 1900-luvulla tyypillinen kuva onnettomuudesta toiseen on paareilla kannettava peitelty vainaja. 2000-luvulla nämäkin ovat jääneet pois. Verbaaliset kuvailut uhreista ovat muuttuneet muun kielellisen ilmaisun mukana. Nykyään omaisten tunteet otetaan tietoisemmin huomioon, eikä uhrien vammoja kuvata yhtä yksityiskohtaisesti kuin Vallisaarella ja Kuurilassa.

Joskus näkyi peitekankaan alta verinen, kauheasti palanut ruumiinosa. (HS 10.7.1937)

*Kuurilassa pelastunut kertoo: ”Selkäni takana oli erään naisen pahoin murskaantunut ruumis ja (---) vieressä oli kuollut nainen, jolta päälaki oli murskana.”
(HS 19.3.1957)*

Lapuan räjähdysten uutisoinnissa professionaalistuminen näkyi joka tasolla: juttujen rakenteessa, vahvassa visuaalisuudessa ja etiikassa. Uutisissa puhuttiin yleisellä tasolla silpoutuneista uhreista, mutta yksittäisiä uhreja osattiin kuvata jo hienovaraisemmin:

”Näin raunioissa sormuksen. Pyyhin sen puhtaaksi ja näin, että se oli vaimoni sormus”; sanoi järkyttynyt lapualainen onnettomuuspaikan raunioilla, yksi monista. (IS 14.4.1976)

Aineistomme tapaukset Koivulahden vuoden 1961 lento-onnettomuuteen saakka kertovat tiedonvälitystehtävää painottavan velvollisuusetiikan valta-ase-masta. Uhrien tai omaisten oikeus yksityisyyteen ei näyttäyty millään tavalla ongelmallisena kysymyksenä. 1970-luvulta alkaen profession kehitys näkyy erityisesti journalistisessa ilmaisussa. Epätarkasta uhrien nimien arvailusta ja kliinistä selostuksista on edetty tunteita ja dramatiikkaa painottaviin ilmaisutapoihin. Katastrofeja kuvataan yhä enemmän yksilöiden kohtaloista muodostuvien tarinoiden kautta.

Ilmaisun tarinallistuminen merkitsi myös omaisten ja muiden uhrien läheisten haastattelujen lisääntymistä, mikä erityisesti 2000-luvulla on johtanut yhä kasvavaan journalistien toiminnan ja mediasisältöjen kyseenalaistamiseen. Se on osaltaan vaikuttanut uutisoinnin seurauksia painottavan teleologisen etiikkänäkemyksen korostumiseen: tiedon välittämisen rinnalla journalistit pohtivat vakavasti omaa ja kollegojen toimintaa omaisten ja yleisön näkökulmista. Kauhajoen koulusurmista tuli taitekohta, jonka yhteydessä kuolonuhrien omaisten haastattelut jäivät harvinaisiksi poikkeuksiksi. Toistaiseksi on epävarmaa, muodostuuko Kauhajoen hienotunteisuutta painottavasta menettelystä uusi eettinen normi, vai oliko kyseessä Jokelan ankaran kritiikin synnyttämä poikkeustapaus.

Uhrien hautajaisten julkisuus on vähentynyt ja jäänyt pois samassa tahdissa kuin nimilistojen julkaiseminen. Kuru-laivan ja Vallisaaren uhrien hautajaiset olivat tuhansia kansalaisia koonneita surujuhlia ja samalla näyttäviä mediatapahtumia. Kuurilan ja Koivulahden uhrien hautajaisista oli lyhyet selostukset, kun taas Lapuan räjähdysten uhrien yhteishautaus oli valtionpäämiehen hautajaisiin verrattava kansallinen surujuhla, joka televisioitiin suorana lähetyksenä. Estonian suomalaiset uhrin haudattiin yksityisesti, mutta sitä ennen arkkujen kuljetuksiin liitetyt hartaustilaisuudet, kirkkojen muistotilaisuudet sekä myöhemmin merellä vietetty seppeleenlaskutilaisuus olivat hautajaisten kaltaisia rituaaleja, joiden tunnelmat media välitti näyttävästi. Tarkastelemiemme 2000-luvun kriisien uhrien hautajaisissa media ei ollut enää mukana.

Journalistien rooli katastrofien uhrien hautajaisissa noudattelee hautajaisten kuvaamista mediassa viime vuosisadalla yleisemminkin. Perusteelliset hautajais-selostukset tarkkoine kuvauksineen muistopuheista ja seppeleiden laskusta olivat 1920- ja 30-luvulla muitakin kuin onnettomuuksien uhreja koskevaa perusjournalismia, joka niukkasanaistemmin jatkui 1960-luvulle saakka. Julkiset suuret hautajaiset olivat yhteisön surutyötä, josta media kertoi. Sittemmin kuolema on yhteiskunnassamme muuttunut yksityiseksi ja perhepiirin asiaksi – emme puhu nyt julkisten kuolemista ja hautajaisista – eivätkä Lapuan kaltaiset yhteishautajaiset ehkä enää edes toteutuisi. Kun omaiset haluavat surra yksityisesti ja heitä

on ollut yhä vaikeampi saada haastatteluihin, tilalle on tullut muistopaikkojen kynttilämerien sekä kirkoissa järjestettyjen hiljentymistilaisuuksien kuvaaminen. Sururi-tuaalien kehittämiseen ovat vaikuttaneet kansainväliset trendit (esim. Diana-ilmiö), joiden levittämisessä medialla on ollut keskeinen sija (Thomas 2008). Myös symboliset valokuvat, etäältä otetut tunnelmakuvat surevista ja musiikki ovat keinoja, joiden avulla media on rakentanut yhteisen surun melodraamaa (Pantti & Sumiala 2009).

Tapahtumakuvauksista uniikkeihin jännitystarinoihin

Se, miten katastrofista pelastuneita silminnäkijöitä pitäisi lähestyä ja miten heistä pitäisi uutisoida, on noussut viime vuosina merkittäväksi journalistieettiseksi pulmaksi.⁵ Erityisesti Jokelan koulusurmien jälkeen kiisteltiin siitä, missä menevät yksityisyyden ja julkisuuden rajat katastrofiuutisoinnissa (Raittila ym. 2008). Journalistit ovat puolustaneet vallitsevia menettelytapoja niin tiedonvälityksen kuin tarinankerronnan näkökulmista. Journalistien mukaan viranomaistiedotuksen oheen tarvitaan silminnäkijätietoja, jotta katastrofista saataisiin mahdollisimman monipuolinen ja luotettava kuvaus suurelle yleisölle. Yksilölliset kertomukset pelastuneista puolestaan kytkevät yleisön tapahtuneeseen tunnetasolla, mikä toimituksessa nähdään tärkeäksi vastapainoksi rationaalisuutta korostavalla uutisten tuotannon ja kulutuksen kulttuurille.

Pelastuneilla silminnäkijöillä on aina ollut paikkansa katastrofiuutisoinnissa. Kuitenkin se, missä määrin, millä painoarvolla ja mihin tarkoitukseen silminnäkijöitä on sanomalehtiin haastateltu, on muuttunut tarkastelun kohteena olevalla ajanjak-solla huomattavasti (ks. taulukko 2).

Katastrofien uhreja on jäsennetty erilaisilla luokituksilla (Murtomaa ym. 1998; Kuusela 2005). Pelastuneet silminnäkijät voidaan määritellä ns. välittömiksi uhreiksi, jotka ovat olleet osallisina tapahtumien kulussa ja saattaneet vammautua fyysisesti ja/tai psyykkisesti. Välilliset uhrin puolestaan ovat olleet silminnäkijöinä, mutta eivät samalla tavoin osallisina ja vaaran tai uhan kokijoina. Joissakin tapauksissa – esimerkiksi koulusurmista – on vaikea määritellä raja välittömässä hengenvaarassa olleiden sekä niiden välille, jotka ovat todistaneet katastrofia muuten läheltä. Analyysissämme keskitymme kuitenkin ennen kaikkea välittömässä vaarassa olleiden haastattelujen pohjalta laadittuihin mediaesityksiin.

Katastrofit ja aineistot	Haastattelujen määrät, esitystavat ja painoarvo	Haastattelujen tehtävät
Kuru 1929 (AL) Vallisaari 1937 (HS, IS)	<ul style="list-style-type: none"> - Kurulta pelastuneista 15 haastateltu, 4:stä kasvokuvat (n. 20 pelastui). Vallisaaresta pelastuneista 7 haastateltu, 1 tilannekuvassa (toistasataa pelastui) - Kuru-uutisoinnissa pelastuneille huomattavasti palstatilaa, mutta uutisoinnin kärki ja pääpainotukset muualla. Vallisaari-uutisoinnissa pelastuneiden rooli vähäinen, haastattelut yleisjuttujen osana 	<ul style="list-style-type: none"> - Haastatteluilla välitettiin informaatiota katastrofista ja siitä pelastautumisesta, samasta tilanteesta haettu mahdollisimman monen kommentit - Sanomalehdet kiinnostuneita paikalla olleiden näkö- ja kuulohavainnoista - Pelastuneiden tunteita ja ajatuksia välitettiin niukasti.
Kuurila 1957 (HS, IS) Koivulahti 1961 (AL, IS)	<ul style="list-style-type: none"> - Kuurilasta pelastuneista 10 haastateltu, 6 kuvattu sairaalassa tai rautatie-asemalla (n. 50 loukkaantui). Pelastuneista koostejuttuja ja pari lyhyttä erillishaastattelua. Pelastuneille annettiin paljon palstatilaa, mutta uutisoinnissa päällimmäisenä olivat muut näkökulmat - Koivulahti: haastateltu lyhyesti koneesta myöhästynyttä ja tämän isää (pääministeri) 	<ul style="list-style-type: none"> - Kuurila: informaation välittäminen katastrofista ja siitä pelastautumisesta. Silminnäkijätietoa mahdollisimman monelta. Pelastuneiden tunteita ja ajatuksia aikaisempaa enemmän, ja ihmiskohtaloiden käsittelyssä merkkejä tarinallisuudesta - Haastatteluissa arvioitiin pelastustoimia ja tuotiin julki pelastuneiden terveydentiloja
Lapua 1976 (HS, IS)	<ul style="list-style-type: none"> - Pelastuneista 17 haastateltu, 4 kuvattu sairaalassa tai tehtaan liepeillä (n. 60 loukkaantui). Suurin osa julkaistu erilaisissa koostejutuissa, yhdessä jutussa kuvattu yhden työntekijän pelastuminen - Pelastuneiden kertomuksilla lähinnä elävöitettiin viranomaisten yleisilannetta käsittelevää puhetta. Muut näkökulmat hallitsivat yhä uutisointia 	<ul style="list-style-type: none"> - Haastatteluitten tehtävillä ei ollut yhtä selkeää hierarkiaa kuin aiempien onnettomuksien yhteydessä. - Pelastuneita haettiin informaatiota katastrofista, pelastautumisesta, niihin liittyvistä ajatuksista ja tunteista sekä arvioita tehtaan turvallisuudesta. Lisäksi haastatteluissa tuotiin esiin pelastuneiden terveydentila.
Estonia 1994 (HS, IL, IS)	<ul style="list-style-type: none"> - Pelastuneista 15 haastateltu, 10 kuvattu sairaalassa tai kotona. Lisäksi kuvattu tuntemattomiksi jääneitä pelastuneita (137 pelastui, joista 3 suomalaista). Jutuista osa koosteita usean pelastuneen kokemuksista ja osa yhteen pelastuneeseen keskittyviä tarinoita - Pelastuneilla iso painoarvo uutisoinnissa. Heiltä saadut tiedot laivan viime hetkistä ja pelastautumisesta lehtien paraatipaikoilla 	<ul style="list-style-type: none"> - Uutena piirteenä jutut, joissa kerrottiin ehjä, tunteisiin vetoava tarina yksilön joutumisesta vaaraan ja pelastautumisesta. Myös yksilön tuntemukset ja intiimi alue, kuten terveys ja läheiset, tuotiin joissakin jutuissa esiin - Edelleen tärkeää: informaatio katastrofista ja pelastautumisesta sekä arviot syistä ja pelastustoimista
Konginkangas 2004 Kauhajoki 2008 (AL, HS, IL, IS)	<ul style="list-style-type: none"> - Konginkankaalta pelastuneista ei haastateltu ketään, 1 tilannekuvassa (14 pelastui). Haastateltuina pelastuneiden omaisia ja turbabussista poisjäänyt - Kauhajoella pelastuneista haastateltu ja kuvattu yhtä (5 koulussa ollutta pelastui murhayrityksestä) Haastateltuina muita koulussa olleita ja sinne aikoneita. - Haastattelut yleensä erillisissä, yhteen tapaukseen keskittyvissä jutuissa. Pelastuneiden asema uutisoinnissa painoarvoltaan selvästi pienempi kuin Estoniassa 	<ul style="list-style-type: none"> - Tarjolla vähän ensikäden silminnäkijäinformaatiota. Siksi omaisten (Konginkangas) ja oppilaiden (Kauhajoki) haastatteluissa korostui tapauksiin liittyvien tunteiden ja ajatusten välittäminen - Pyrkimys ehjiin, tunteisiin vetoaviin yksilöiden pelastautumistarinoihin ei poistunut (vrt. tsunami, Jokela), mutta sellaista ei saatavilla

Taulukko 2: Pelastuneiden silminnäkijöiden esittäminen 1929–2008.

Katastrofien erilaisuuden takia taulukon 2 määrälliset vertailut ovat vain viitteellisiä. Kuitenkin on syytä huomata, että Kurun, Vallisaaren, Kuurilan, Lapuan ja Estonian tapauksista oli lehtien palstoilla runsaasti silminnäkijähaastatteluja, kun taas Konginkankaan ja Kauhajoen jälkeen niitä ei ollut ollenkaan tai oli hyvin vähän. Analyysin kohteena olevissa tapauksissa on ollut hyvin erilaiset lähtökohdat pelastuneiden silminnäkijöiden haastatteluihin. Esimerkiksi Estonialta selviytyi hengissä toistasataa potentiaalista haastateltavaa, kun taas Koivulahden turmakoneesta ei selviytynyt yksikään ja sanomalehtien oli tuolloin tyytyminen haastattelemaan tapahtuman todistaneita kyläläisiä.

Kuurilasta Lapualle sanomalehdet julkaisivat runsaasti koostejuttuja, joihin oli haastateltu useita pelastuneita. Ilmeisesti tuolloin ajateltiin, että mitä enemmän palstoilla oli silminnäkijöiden nimiä ja kommentteja, sitä objektiivisempaan tapahtumakuvaukseen sanomalehti oli yltänyt (vrt. Tuchman 1972). Haastateltavien määrällistä tarvetta on vähentänyt uutisjournalismissa viime vuosikymmeninä yleistynyt ”näyteajattelu”, jossa yksittäistapausten kautta kuvataan laajempaa ilmiötä. Katastrofiuutisoinnissa tämä on näkynyt Estoniasta lähtien uniikkien pelastautumistarinoiden muodossa. Toisaalta haastateltavien kysyntää on lisännyt iltapäivälehdistön aseman vankistuminen mediakentässä. Iltapäivälehtien uutiskriteereissä on painotettu yleisön kiinnostusta, minkä takia katastrofeihin kuuluvat dramaattiset käänteet ja tunteisiin vetoavat ihmiskohtalot ovat nousseet näiden lehtien keskeiseksi aineistoksi (Kivioja 2008, 79).

Pelastuneita silminnäkijöitä ei enää ole tarjolla journalistien haastateltavaksi siinä määrin kuin ennen. Tarjonnan heikentyminen johtuu yhtäältä siitä, että viranomaiset ja kriisityöntekijät suojaavat aiempaa määrätietoemmin katastrofien uhreja medialta, ja toisaalta siitä, että kansalaiset suhtautuvat entistä kriittisemmin median motiiveihin ja katastrofeihin joutuessaan pitävät tiukasti kiinni oikeuksistaan pysyä poissa julkisuudesta (Saari 2005; Raittila ym. 2009).

Jos täpärästi katastrofista pelastuneet ovat antaneet haastatteluja, ne on yleensä annettu nimellä ja kasvoilla. Yksittäisiä nimettömien pelastuneiden haastatteluja julkaistiin Vallisaari-, Lapua-, Estonia- ja Kauhajoki-uutisissa. Anonyymien lausuntojen käyttö ei ole yleistynyt mutta ei kadonnutkaan. Suoraviivaista muutosta ei voi havaita kuvienkaan käytössä. Sekä Kurun että Estonian yhteydessä julkaistiin kuvia veden varaan joutuneista ihmisistä pelastautumassa. Myös sairaalamiljöössä otettuja kuvia loukkaantuneista on julkaistu Kuurilasta näihin päiviin saakka. Aineiston perusteella visuaaliset esitykset pelastuneista eivät ole tulleet tirkistelevimmiksi mutta eivät liioin kunnioittavammiksikaan.⁶

Kurun ja Vallisaaren pelastuneista ei kerrottu juuri muuta kuin ammatti, jos sitäkään. Kuurilan ja Lapuan katastrofien yhteydessä haastateltuja taustoitettiin jonkin verran. Jutuissa kerrottiin kohtalokkaan junamatkan tarkoitusperistä, laskettiin patruunatehtaalla työskennelleiden palveluvuosia ja tuotiin esiin pelastuneiden perhe- ja ystävyysuhteita. Estoniassa toiset pelastuneet kertoivat vain pelastumisestaan, toiset avasivat myös kotiovensa ja mielenmaailmansa. Myös Konginkankaalta pelastuneista teinityöistä ja heidän toipumisestaan kerrottiin yksityiskohtaisesti näiden vanhempien haastattelujen pohjalta. Sitä vastoin Kauhajoella oli palattu pitkälti alkupisteeseen: pelastuneet kertoivat tapahtumasta mutta eivät juurikaan itsestään.

Pelastuneiden silminnäkijöiden haastattelujen voi nähdä toteuttavan useita journalismin tehtävistä.⁷ Haastatteluissa on välitetty tietoa katastrofista ja siitä pelastautumisesta. Tiedonvälitystehtävän piiriin on luettavissa myös haastateltavien todistukset omista tunteistaan ja ajatuksistaan. Haastattelujen avulla on voitu kertoa myös tarinoita vaaraan joutumisesta ja siitä pelastautumisesta. Tarinafunktio on saattanut tulla esiin yksittäisissä haastattelukatkelmassa, tai koko haastattelu on esitetty yhtenäisenä tarinana. Haastatteluissa on ollut myös arvioivaa puhetta katastrofin syistä ja pelastustoimien sujuvuudesta. Tällaiset arviot täyttävät journalismin tehtävän keskustelun herättämisestä ja ylläpitämisestä.

Pelastuneiden haastatteleminen tiedonvälitystehtävää varten on ollut ensijaista Kurusta Kauhajoelle, mutta tuon tiedonvälityksen luonne ja funktio on vuosikymmenten aikana muuttunut. Aluksi pelastuneista oltiin kiinnostuneita lähes yksinomaan heidän antamiensa tapahtumakuvausten takia, mutta jo Kuurilasta lähtien lehtijutuissa kerrottiin myös pelastuneiden tunteista ja ajatuksista. Vielä Lapualla silminnäkijöiltä saatua tietoa välitettiin lukijoille konemaisesti, mutta Estonia-jutuissa näkyy journalismin pyrkimys muokata tiedoista kulloiseenkin formaattiin sopiva kokonaisuus.⁸ 2000-luvun hioutuneeseen journalismiin tottuneelle Aamulehden referaatti leskirouvan pelastautumisesta Kuru-laivalta tuntuu persoonattomalta ja takeltevalta:

Noin 100 m. Siilinkarista eteenpäin alkoi laiva kallistua vasemmalle. Laivassa syntyi pakokauhu. Kertoja huomasi erään miehen koettavan irroittaa pelastusrengasta ja auttoi häntä. Kertoja ja mainittu mies heittäytyivät veteen renkaan varaan. [...] Lopuksi rengas pääsi hänen käsistään irti ja hän vaipui veden alle, kohosi kuitenkin ylös, huomasi köyden ja tarttui siihen kiinni, jolloin hänet pelastettiin Tarjanteelle. (AL 8.9.1929)

Journalismin tehtävä tarinoiden kertojana on toteutunut vaihtelevasti eri tapausten yhteydessä. Kuru-, Vallisaari-, Koivulahti- ja Lapua-uutisoinnissa pelastuneiden haastatteluista ei juurikaan tehty tarinoita. Sen sijaan Kuurilan junaturmasta löytyy useita esimerkkejä, joissa ei niinkään välitetä tietoa vaan kerrotaan tarinoita: lämmittäjän ihmepestuminen, isän ja pojan yllättävä tapaaminen törmäyksen jälkeen ja ihmisten kohtaloita säädelleet vaunupaikkojen valikoitumiset. Tuoreimmista katastrofeista tarinankerronta oli näkyvimmin esillä Estonian yhteydessä. Uppoavasta laivasta pelastuneiden kertomukset olivat jo sinällään dramaattisia, mutta haastatteluissa laadituissa lehtijutuissa näkyy selvästi myös se, että journalismi pyrki aiempaa aktiivisemmin tuottamaan yksityiskohdiltaan rikkaita ja rakenteeltaan ehyitä tarinoita. Esimerkiksi laivalta pelastaneen liikemiehen lausunnoista muodostui intensiivinen jännityskertomus.

Yhtäkkiä laiva kallistui voimakkaasti, parissa-kolmessa sekunnissa. Tavarat ja ihmiset lensivät ja karaokekone paiskautui seinään. [...] Yhtäkkiä jonkun laatikon kansi aukesi ja liivejä oli joka paikassa. [...] Painauduimme toisiimme kiinni, että lämpö olisi säilynyt. Osa oli hysteerisiä ja huusi. Oksentelimme toistemme päälle. Se oli aivan hirveää. (IS 30.9.1994)

Katastrofien jälkeen julkisuudessa pohditaan keinoja, joiden avulla voi ehkäistä tulevia katastrofeja ja parantaa pelastustoimia ja jälkihoitoa. Pelastuneet silminnäkijät ovat antaneet oman panoksensa tähän keskusteluun esittämällä arvioitaan tapahtuneen syistä ja seurauksista. Arvioivaa puhetta on jokaisen analysoidun katastrofin yhteydessä ollut jonkin verran. Esimerkiksi Kurun ja Estonian uppoamisen yhteydessä pelastuneet arvioivat laivan miehistön suoriutumista hädän hetkellä. Nykyisin pelastuneilta silminnäkijöiltä haetaan myös aiempaa hanakammin arvioita viranomaisten toiminnasta. Tästä esimerkkinä on Kauhajoen koulusurmaajan luoteja väistellyt laitosmies, joka arvosteli poliisia viivytystä.

[M]utta poliisin tulo kesti [laitosmiehen nimi] mukaan aivan liian kauan.– Poliisit olivat aseistettuja ja liivit päällä, mutta he jäivät odottamaan lisävoimia ennen kuin menivät sisään. (IS 24.9.2008)

Kohti yleisölähtöistä itsesääntelyä

Yksi journalismin muutosta selittävä tekijä on ammattikunnan kulloinenkin ymmärrys siitä, mikä on journalismin tehtävä ja millä tavoin tehtävää toteutetaan. Toimittajien mielipidekirjoittelut, ammattilehdissä käyty keskustelu, organisaatioiden muistiot ja journalisteista tehdyt tutkimushaastattelut antavat osiittia siitä, mikä on ollut journalistien käsitys katastrofin uhrien – olivatpa he sitten kuolleita, heidän omaisiaan, loukkaantuneita tai muuten täpärästi pelastuneita silminnäkijöitä – asemasta uutisoinnissa ja kohtaamisesta tiedonhankintatilanteissa.

Kurun uppoamisesta Koivulahden maahansyöksyyn ulottuvalla runsaan kolmen vuosikymmenen mittaisella ajanjaksolla journalistien pohdinta omasta toiminnastaan jäi vähäiseksi. Mikäli kritiikkiä olisi esitetty, toimituksissa olisi voitu vedota siihen, että viestintuoja ei pidä ampua ikävistä uutisista. Poliittisen lehdistön kaudella ei nähty sopivaksi eikä tarpeelliseksi sitä, että onnettomuusutisointiin olisi sekoittunut kaupallisia pyrkimyksiä.

Niinpä on myös välttämättömästi pidättäydyttävä kaikesta sellaisesta, mikä näyttäisi rahan ansaitsemisen halulta tämän kaamean joukkokuoleman välityksellä. (AL 14.9.1929)

Aikakauden journalismin ihanteita kuvaavissa oppikirjoissa onnettomuusutisointiin suhtauduttiin hyvin suoraviivaisesti: loukkaantuneiden vammat piti selvittää, kuolonuhrien nimet ja perhesuhteet tuli kertoa ja pelastuneiden haastatteluissa piti julkaista vain sellaisia seikkoja, joita muualla ei ollut mainittu. Oppikirjoissa kannustettiin hankkimaan tietoa silminnäkijöiltä, mutta varoitettiin, että ”on epäviisasta luottaa yksinomaan silminnäkijän havaintoihin, kaikkein vähimmin toisen asiapuolen selityksiin” (Routavaara 1944, 84). Onnettomuuksien kaltaisten suurten uutisten väitettiin olevan helppohoitaisia.

Osatekijät järjestyvät tärkeyden mukaan suhteellisen vähällä vaivalla, aineistoa on tavallisesti saatavissa riittämiin, ja selvä raja kulkee vähän tärkeän ja ei-tärkeän välillä. Kirjoittaminen ei kysy tyyliä, vaan lehtimiehen ammattitaitoon kuuluvaa koruttoman, arkisen kerronnan hallitsemista. (Okkonen 1961, 109.)

Ammattilehdissä esiintyi jo 1930-luvulla jonkin verran pohdiskelua mm. itse-sääntelyn tärkeydestä ja "sensatsioonijournalistiikan" suitsimisesta. Pari kertaa sivuttiin myös sitä, kuinka onnettomuuden uhrien omaisille ei pidä aiheuttaa lisä-
rasitusta kirjoittelulla eikä pidä tyydyttää "alhaisia vaistoja". Lehtikirjoittelun hillitsemiseksi alan työntekijäjärjestö laati ulkomaisten esikuvien innoittamana "Etiket-tisäännöt Suomen sanomalehtimiehille". Vuonna 1957 voimaan tulleissa ohjeissa säädeltiin ennen kaikkea rikosuutisointia, mutta niissä puututtiin myös onnetto-muoksien uhrien kuvaamiseen:

Kertoessasi onnettomuudesta tai tapaturmasta, vältä yksityiskohtaista kuvausta onnettomuuden uhrista. [...] Vältä saattamasta julkisuuteen kuvia, jotka voisivat vaikuttaa vahingoittavasti ihmisen tunne-elämään, synnyttää pelkoa, surua yms. (Mäntylä 2008, 239–240.)⁹

Silminnäkijöiden ja muiden osallisten kohtaamista ei ilmeisesti koettu tuo-hon aikaan ongelmalliseksi, koska asiaan ei puututtu etikettisäännöissä eikä siitä keskusteltu ammattilehdissä. Samanlaisen tulkinnan voi tehdä myös Aamuleh-den muistiosta, jossa käsiteltiin lehden toimintatapoja Koivulahden lento-onnet-tomuuden yhteydessä. Jälkiarvioissa painottuvat toimitustyön organisoituminen ja vuorovaikutus viranomaisten kanssa. Silminnäkijöiden haastatteluista toimitus kirjasi ongelmaksi vain sen, että ne piti tehdä ruotsiksi. (Aamulehti 1961.)

Lapuan patruunatehtaan räjähdys oli ensimmäinen katastrofi, jonka yhtey-
dessä journalistit pohtivat omaa rooliaan ja lehdistön kaupallisuutta itsekritti-
sesti. Toimittajien omantunnon heräämisestä kertovat kokemukset "haaskalla olemisesta" ja "surulla mässäilystä". Katumusharjoituksia esitettiin niin suurelle yleisölle kuin omalle ammattikunnalle (Koljonen & Kunelius 2005, 49, 52; Sano-
malehtimies 11/1976, 12/1976).

Neljänkymmenen ihmisen kuolema aiheuttaa suuren surun. Mutta olemmeko me velvollisia tai edes oikeutettuja häiritsemään sitä niin kuin on tehty. Nyyhkytarinat tai kuvat silpoutuneista ruumiista tuskin lievittävät murhetta Lapualla. (Katkelma Lapin Kansan toimitusosaston yleisen kokouksen kannanotosta, Sanomalehtimies 11/1976)

Lapuan jälkeen koettu moraalikrapula oli kuitenkin pientä verrattuna Estonian oppoamista seuranneeseen jälkipuintiin. Vaikka suomalaiset journalistit katsoi-
vat toimineensa asiallisesti verrattuna ulkomaalaisiin kollegoihin ja vältäneensä ylilyönnit (Raittila 1996), työtehtävä asetti toimittajat kansallisuudesta riippu-
matta hankaliin tilanteisiin ja uhrien kohtaamista ja kuvaamista pohdittiin laa-
jasti toimittajien jälkipuintilaisuuksissa ja ammattilehdessä (Journalisti 17/1994,
18/1994, 19/1994, 21–22/1994). Surevien omaisten näyttämistä ja sokissa olleiden

pelastuneiden haastattelemista perusteltiin tiedonvälityksen lisäksi kollektiivisen surun ja järkytyksen käsittelyn tärkeydellä.

Lapuan patruunatehtaan räjähdysten mennessä journalismin itsesääntelyjärjestelmä oli vakiintunut nykyiseen muotoonsa: Lehtimiehen ohjeet määritteli hyvän lehtimiestavan ja Julkisen sanan neuvosto tulkitse, oliko yksittäistapauksissa toimittu hyvän tavan mukaisesti vai vastaisesti. Onnettomuuksien uutisointiin annetut ohjeet ovat olleet niukkoja ja tulkinnanvaraisia verrattuna rikosuutisointiin.¹⁰ Myöskään JSN:lle ei tullut kanteluja Lapua- eikä Estonia-uutisoinnista.

Journalistien kyky ja halu kuvata katastrofeihin liittyvää surua ja rakentaa tarinoita kuolleista, omaisista ja pelastuneista on eittämättä ollut voimakkaampaa Myyrmannista ja Konginkankaasta lähtien kuin mitä se oli 1900-luvun katastrofeissa (Koljonen & Kunelius 2005; Lehmusjoki 2005; Pantti & Sumiala 2009). Journalistien aktiivisuuden kasvu on aiheuttanut vastareaktioita, ja julkisen kritiikin lisäksi toimittajien ja kuvaajien toimintaedellytyksiä tapahtumapaikoilla on rajoitettu. Näkyvin mielenilmaus on ollut jokelalaisnuorten internetissä julkaisema adressi, jossa median toimintatapoja moitittiin loukkaaviksi ja tungetteleviksi. Huomionarvoista on se, että lähes kaikista tämän vuosikymmenen suomalaisia koskeneista katastrofeista on kanneltu JSN:ään.¹¹

Konginkankaan yhteydessä journalistit puolustivat ärhäkkäästi toimintatapaan ja esittivät perusteluja sille, miksi uhreista ja heidän surevista omaisistaan saa ja pitää tehdä juttuja. Älä ammu viestintuojaa -argumentin rinnalle ja osittain ohikin oli noussut vetoamus siitä, kuinka "vain ihmisten kohtaloilla on todellista merkitystä".¹² Journalistit todistelivat, että kollektiivista surua on tunnettu jo leirinuotioiden ja tragedioiden tehty tarinoita ammoisista ajoista lähtien. Erityisen tuhtuneita muutamia journalistit ovat olleet kriisityöntekijöille, joiden on koettu aiheettomasti vaikeuttavan tiedotusvälineiden työskentelyä ja rajoittavan sananvapautta (Jaakkonen 2007; Salmela 2008).

Kauhajoen koulusurmien uutisoinnissa vastakkainasettelua esiintyi erittäin vähän. Journalistit lähestyivät osallisia korostetun varovaisesti ja seurasivat surua etäältä, koska ammattikunta ei halunnut kohdata uudestaan samanlaista raivoa, mitä se oli kohdannut Jokelassa. Jokelalaisnuorten kritiikkiin toimittajat suhtautuivat ristiriitaisesti: julkisuudessa adressia kommentointiin yleensä pidättyväisesti ja ymmärtäen, mutta yksityisesti adressin sisältöä ja sen tekijöiden motiiveja saatettiin arvostella hyvinkin rajusti (Raittila ym. 2008, 174–188). Tästä huolimatta Kauhajoen koulusurmien uutisoimisessa ja sen arvioinnissa Jokelan opetukset näkyivät selvästi. Useat mediatalot olivat uudistaneet katastrofitilanteiden toimintaohjeita. Muutos näkyi myös yksittäisten toimittajien asenteissa. (Raittila ym. 2009, 11–48.)

Katastrofit uuden professionalismin näytönpaikka

Kahdeksan katastrofia kahdeksan vuosikymmenen aikana tarjoavat moniulotteisen näkymän journalismin muutokseen. Tässä artikkelissa tarkastelimme muutosta toimittajaprofession ja erityisesti sen olennaisina osina olevien etiikan kehityksen ja toimitusten itsearvioinnin näkökulmista. Miten ne ovat muuttuneet analysoimamme katastrofiuutisten perusteella?

Toimitusten itsereflektion ja journalistietiikan kehityksestä voi erottaa kolme toisistaan poikkeavaa ajanjaksoa. Kurusta Koivulahteen toimituksissa vallitsi suoraviivaisen toiminnan kausi. Kuolonuhrien nimiä ja kuvia painettiin lehteen sitä mukaa kun niitä saatiin ja pelastuneista silminnäkijöistä kaikki tarjolla olleet jututettiin. Sen sijaan uhrien omaiset jäivät etäiseksi massaksi tiedonvälitykseen keskittyneessä journalismissa. Katastrofijournalismin käytännöt olivat vakiintuneita, eikä raportoivalla journalistilla ollut tarvetta niiden kyseenalaistamiseen. Eettinen pohdiskelu oli vähäistä ja yleisinhimillisyydestä ponnistavaa.

Toisessa vaiheessa – aineistossamme Lapuasta Estoniaan – toimituksissa elettiin muutosten ja isetutkiskelun aikaa. Journalistit menivät lähemmäksi katastrofien uhreja: hengissä selviytyneiden silminnäkijöiden joukosta haettiin yksilöllisiä tarinoita, ja kuolleiden omaisten joukosta etsittiin tunteisiin vetoavia surun kasvoja. Journalistisen työn ammatillistuminen heijastui juttumuotojen kehitykseen, visuaalisuuteen sekä yhtä jalkaa niiden kanssa kehittyvään ammatilliseen itsereflektioon. Journalismissa näkyi entistä selvemmin eettinen tasapainoilu totuusvöllisyyden ja hienontunteisuuden pyrkivän seurausajattelun välillä. Professionalismin kypsytyttä kuvaa se, että journalistietiikka sai tuekseen vakiintuneet institutionaaliset muodot.

2000-luku merkitsi kolmatta vaihetta katastrofiuutisointiin liittyvän professionalismin ja etiikan kehityksessä. Journalismin toimintaympäristö on muuttunut aiempaa kaupallisemmaksi ja kilpailullisemmaksi. Yhä useammat mediayritykset ovat siirtyneet online-verkkouutisointiin, ja internetissä yleisöjen huomiosta kilpailevat perinteisten kansallisten mediainstituutioiden rinnalla moninaiset julkaisutahot. 2000-luvun uusina piirteinä ovat yleisön aktivoituminen ja viranomaisten asettamat rajoitukset toimittajan työlle. Edellä kuvattu kehitys on saattanut myös journalistisen itsesääntelyn uuteen tilanteeseen. Kun professionaalistumisen vahvistumisvaiheessa eettiset periaatteet määriteltiin ennen muuta ammattikunnan sisäisen keskustelun kautta, nyt joudutaan uudella tavalla reagoimaan yleisön kritiikkiin sekä uhrien omaisten kieltäytymiseen yhteistyöstä.

Yleisölähtöisessä journalismissa toimitukset joutuvat alati pohtimaan tuottamien tarinoiden ja kehittämiensä puheenaiheiden seurauksia paitsi uhreille myös omalle ammattikunnalle. Kuinka paljon uhrijournalismi lisää asiakkaita? Ja kuinka paljon uhrijournalismi ja siitä mahdollisesti kehkeytyvä protestointi häiritsevät olemassa olevia asiakassuhteita? Näitä kysymyksiä ratkotaan yksittäisten toimitusten aamukokouksissa ja tyylikirjoissa. Vaihtuviin suhdanteisiin toimitukset vastaavat seurausetiikalla, joka perustuu julkaisemisen hyötyjen ja haittojen analysointiin. Tässä prosessissa Journalistin ohjeiden ja JSN:n merkitys on heikentynyt.

Katastrofijournalismin muutos näyttäisi kutsuvan tekijöikseen uudenlaisia ammatillaisia. Sellaisia, jotka moniosaamisellaan ylittävät seuranta-alueiden, juttutyyppeiden ja medioiden väliset rajat. Sellaisia, jotka sopeutuvat reaaliaikaisuuden, visuaalisuuden ja formaattien vaatimuksiin. Sellaisia, joiden seurausetiikka perustuu hyödyn maksimointiin ja haittojen minimointiin. Ja sellaisia, jotka päivittävät omaa toimintaansa ja asemaansa sitä mukaa, kun tieto yleisöstä ja sen mieltymyksistä päivittyy.

Kun journalistit uutisoivat 2000-luvulla katastrofeista, heidän toimintansa on samalla tavoin arvioinnin kohteena kuin heidän itsensä kritikoimat viranomaisten

ja poliitikkojen toimet. Arvioinnissa ei ole kyse vain yksittäisten ylilyöntien tuomitsemisesta tai ammattikunnan mätäpaiseiden puhkaisemisesta. Kyse on myös siitä, saako monin tavoin professionaalisuuttaan uudelleen määritellyt ammatti uudistettua valtakirjansa ja ylläpidettyä statuksensa. Tämä kysymys on tällä hetkellä avoin, ja tilanne journalistien keskuudessa Jokelan ja Kauhajoen jälkeen on epävarma ja hämmentynyt.

Viitteet

- 1 Ks. esim. Honka-Kukkurainen 2006; Huhtala ym. 2005; Jääsaari 2005; Kivikuru 2006; Koljonen & Kunelius 2005; Kuusela 2005; Lehmusjoki 2005; Rahkonen 2005; Raittila 1996; Raittila ym. 2008; Raittila ym. 2009 ja Salmela 2008.
- 2 Ks. esim. Dyregrov 1994; Heiskanen 1994; Saari 2003.
- 3 Aineisto kerätty seuraavista sanomalehdistä: Helsingin Sanomat (HS), Aamulehti (AL), Ilta-Sanomat (IS) ja Iltalehti (IL).
- 4 Myös radio oli levinnyt koko maahan, mutta sillä ei ollut itsenäistä uutistoimitusta, vaan se välitti lehdistön omistaman STT:n uutisia. Televisio oli vasta tulossa.
- 5 Ks. esim. Huhtala ym. 2005, 154; Kuusela 2005; Rahkonen 2005, 14–16; Raittila 1996, 65–75; Raittila 2008, 38–43; Saari 2005, 24–30; Salmela 2008, 95–120.
- 6 HS (10.7.1937) julkaisi sisäsivuilla kahden palstan kuvan, jossa Vallisaaren räjähdysonnettomuudessa palovammoja saanut nainen tuotiin veneellä rantaan. IL (22.3.2004) julkaisi kannessa koko sivun levyisen kuvan Konginkankaan bussiturmassa loukkaantuneesta työstä ambulanssin paareilla makaamassa, vaikka tämä ilmaisi haluttomuutensa kuvaan vetämällä peittoa kasvojensa suojaksi.
- 7 Journalismin tehtävistä ks. esim. Kunelius 2000.
- 8 Juttutyypin muutoksesta ks. esim. Pietilä 2008.
- 9 Etikettisääntöjen merkitystä ammattikunnalle on jälkikäteen vaikea arvioida. Sääntöjen rikkomista ei ollut sanktioitu millään tavalla, eikä yksittäistapausten käsittelyä varten ollut foorumi ennen Julkisen sanan neuvostoa. JSN:ää edeltänyt, vuonna 1927 perustettu Suomen sanomalehdistön kunnioikeusto käsitteli toimittajien keskinäisiä erimielisyyksiä.
- 10 Lehtimiehen ohjeissa vuodelta 1968 (sääteli Lapua-uutisoitinta) kehoitettiin suojamaan omaisia ja välttämään ylikuvailua, väritystä ja kiihkoa. Lisäksi ohjeissa opastettiin noudattamaan ehdotonta tarkkuutta rikoksen tai onnettomuuden silminnäkijää haastateltaessa ja välttämään kauhukuvien julkaisua. Journalistin ohjeissa vuodelta 1992 (sääteli Estonia-uutisoitinta) onnettomuusutisoinnista todettiin vain, että ”erityistä varovaisuutta on noudatettava julkaistaessa kuvia onnettomuuksien tai rikosten uhreista.”
- 11 JSN:n päätökset: Konginkangas (3341/SL/04, 3348/AL/04), tsunami (3456/PL/05, 3453/SL/05), Jokela (3830/AL/07, 3811/SL/07, 3809/SL/07), Malaga (3917/SL/08, 3953/SL/08), Kauhajoki (3988/4/08). Ainoastaan kauppa- ja teollisuusministeriön Vantaalla tapahtuneen pommiräjähdyksen uutisoitinta ei käsitelty JSN:ssä.
- 12 Pulitzer-palkinnon saaneelta toimittajalta lainatun perustelun on esittänyt Ilta-Sanomien toimituspäällikkö Ulla Appelsin kolumnissaan (29.3.2004).

Kirjallisuus

- Aamulehti (1961). *Koivulahden lento-onnettomuus journalistisena tapahtumana*. Toimituksen sisäinen muistio.
- Aldridge, Meryl & Evetts, Julia (2003). Rethinking the concept of professionalism: The case of journalism. *British Journal of Sociology* 54: 4, 547–564.
- Anderson, Chris (2009). Professionalization of Journalism. Teoksessa Donsbach, Wolfgang (toim.) *The International Encyclopedia of Communication*. Blackwell. Saatavilla: http://www.communicationencyclopedia.com/subscriber/tocnode?id=g9781405131995_chunk_g978140513199521_ss107-1 (luettu 23.2.2009).

- Bromley, Michael (1997). *The end of journalism: Changes in workplace practices in the press and broadcasting in the 1990s*. Teoksessa Bromley, Michael & O'Malley, Tom *A journalism reader*. London: Routledge, 330–350.
- Deuze, Mark (2008). *Media work*. Cambridge–Malden: Polity Press.
- Dyregrov, Atle (1994). *Katastrofipsykologian perusteet*. Tampere: Vastapaino.
- Ekström, Mats & Nohrstedt, Stig Arne (1996). *Journalistikens etiska problem*. Stockholm: Svenska Journalistförbundet.
- Hallin, Daniel (1992). The passing of the “high modernism” of American journalism. *Journal of Communication* 42: 3, 14–25.
- Heikkilä, Heikki (2001). *Ohut ja vankka journalismi: Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tampere: Tampere University Press.
- Heinonen, Ari (1995). *Vahtikoiran omatunto: Journalismin itsesääntely ja toimittajat*. Tampere: Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto.
- Heiskanen, Tarja (1994). Tiedonvälittäjänä onnettomuuksissa. Teoksessa Heiskanen, Tarja (toim.) *Takaisin elämään, henkinen tuki ja onnettomuudet*. Porvoo: Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen Mielenterveysseura, Suomen Punainen Risti, 217–229.
- Honka-Kukkurainen, Niina (2006). *Katastrofiuutisoinnin etiikka: Kaakkois-Aasian hyökyaalto-katastrofin uhrjournalismi MTV3:n ja Yleisradion uutisissa*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Huhtala, Hannele; Hakala, Salli; Laakso, Aino & Falck, Annette (2005). *Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaalto-katastrofissa*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Jaakkonen, Pasi (2007). Kriisipsykologi julkisuuden portinvartijana. Teoksessa Hamilo, Marko (toim.) *Älkää säätäkö päätänne – häiriö on todellisuudessa: Suomalaisen psykokulttuurin kritiikki*. Helsinki: Ajatus, 139–153.
- Jääsaari, Johanna (2005). *Sivustakatsojan silmin: Suomalaisten näkemyksiä Aasian hyökyaalto-katastrofin käsittelystä mediassa*. Helsinki: Yleisradio.
- Keränen, Esko (1984). *Muuttuva työnkuva: Toimitustyön differentioitumiskehitys Suomen sanomalehdissä*. Helsinki: Suomen sanomalehdistön historia -projekti.
- Kivikuru, Ullamaija (2006). Tsunami communication in Finland. Revealing tensions in the sender-receiver relationship. *European Journal of Communication* 21: 4, 499–520.
- Kivioja, Pasi (2008). *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tampere: Journalismien tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Koljonen, Kari & Kunelius, Risto (2005). On vain yhteinen suru: Onnettomuusjournalismin muutossuuntia Kuurilasta Konginkankaalle. *Tiedotustutkimus* 28: 1 / *Journalismikritiikin vuosikirja 2005*, 34–59.
- Konttinen, Esa (1997). Professionaalinen asiantuntijatyö ja sen haasteet myöhäismodernissa. Teoksessa Kirjonen, Juhani; Remes, Pirkko & Eteläpelto, Anneli (toim.) *Muuttuva asiantuntijuus*. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos, 48–61.
- Kunelius, Risto (2000). Journalismi nelijalkaisena otuksena: Tutkimuksen näkökulmia, ongelmia ja haasteita. *Tiedotustutkimus* 23: 3, 4–27.
- Kuusela, Teijo (2005). *Uurit valtavirrassa. Tapaus Myyrmäen etiikka Hesariasta Seiskaan*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylä: Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Lehmusjoki, Pihla (2005). *Suomen liikennehistorian mustat perjantait: Suuronnettomuus-uutisointi suomalaisissa sanomalehdissä 1950-luvulta 2000-luvulle*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.
- MacDonald, Keith (1995). *The sociology of the professions*. London: Sage.
- McManus, John (1994). *Market-driven journalism: Let the citizen beware?* Thousand Oakes: Sage.
- Mezirow, Jack (1995). Kriittinen reflektio uudistavan oppimisen käynnistäjänä. Teoksessa *Uudistava oppinen: Kriittinen reflektio aikuiskoulutuksessa*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 17–37.
- Murtomaa, Markku; Narumo, Reija; Poijula, Soili; Ponteva, Sirkka & Saari, Salli (1998). *Traumattisten tilanteiden psykososiaaliset palvelut*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Mäntylä, Jorma (2008). *Journalistin etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Nerone, John & Barnhurst, Kevin (2003). US newspaper types, the newsroom, and the division of labor, 1750–2000. *Journalism Studies* 4: 4, 435–449.
- Okkonen, Antero (1961). *Toimittajan työ: Johdatusta sanomalehtimiehen ammattiin*. Hämeenlinna: Karisto.

- Pantti, Mervi & Sumiala, Johanna (2009). Till death do us join: Media, mourning rituals and the sacred centre of the society. *Media, Culture & Society* 31: 1, 119–135.
- Park, Robert E. (1981 [1923]). Sanomalehden luonnonhistoria. *Tiedotustutkimus* 4: 2, 21–34.
- Pietilä, Jyrki (2008). *Kirjoitus, juttu, tekstielementti: Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000*. Journalistiikan väitöskirja. Jyväskylä: Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Rahkonen, Juho (2005). *Journalisti hyökyaallon harjalla: Aasian katastrofi uutistyön tekijöiden kokema*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Raittila, Pentti (1996). *Uutinen Estonia: Kriisiviestintä ja journalismi koetuksella*. Tampere: Tampere University Press.
- Raittila, Pentti (2008). Haastatellako vai ei? *Tiedotustutkimus* 31: 2 / *Journalismikritiikin vuosikirja 2008*, 38–43.
- Raittila, Pentti; Johansson, Katja; Juntunen, Laura; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville; Pernu, Ilkka & Väliverronen, Jari (2008). *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Raittila, Pentti; Haara, Paula; Kangasluoma, Laura; Koljonen, Kari; Kumpu, Ville & Väliverronen, Jari (2009). *Kauhajoen koulusurmat mediassa*. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto.
- Routavaara, Akseli (1944). *Minusta tulee toimittaja*. Jyväskylä: Gummerus.
- Saari, Salli (2003). *Kuin salama kirrkaalta taivaalta: Kriisit ja niistä selviytyminen*. Helsinki: Otava.
- Saari, Salli (2005). Media – katastrofin uhrin vihollinen ja kriisiprosessin tukija. *Tiedotustutkimus* 28: 1 / *Journalismikritiikin vuosikirja 2005*, 24–30.
- Salmela, Kreetta (2008). *Kansalaislähteiden käyttö sähköisten medioiden kriisiuutisoinnissa*. Journalistiikan lisensiaattitutkielma. Jyväskylä: Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Salmi, Hannu (1996). Lissabonin maanjäristyksestä Estonian katastrofiin: Onnettomuusuisointi ja ”tulevan pahan pelko”. Teoksessa Salmi, Hannu (toim.) *Lopun alku: Katastrofen historiaa ja nykypäivää*. Turku: Historian laitos, Turun yliopisto, 21–40.
- Thomas, James (2008). From people power to mass hysteria: Media and popular reactions to the death of Princess Diana. *International Journal of Cultural Studies* 11: 3, 362–376.
- Tuchman, Gaye (1972). Objectivity as a strategic ritual: An examination of newsmen’s notions of objectivity. *American Journal of Sociology* 77: 4, 660–679.